

Mesilasemade kasvatamine

Kokkuvõte Antu Rohtla loengust Räpinas 25.01.2008.a., PR-4-1.5-13

Mesinduspäev toimus Eesti mesindusprogrammi raames, mida toetab Euroopa Liit

Mesilasemade vahetamisega tuleb tegemist teha igal mesinikul. See aga eeldab oskust emasid kasvatada. Mesilased kasvatavad emasid ka ilma mesiniku sekkumiseta. Seda tuleb ette peamiselt kolmel juhul:

- sülemlemise ajal,
- salajase ehk „vaikse” emadevahetuse korral ja
- hädama e. ase-ema kasvatamise korral.

Võrreldes kolme looduslikku emadekasvatuse meetodit, tuleb tõdeda, et parimad emad saadakse sülemikuppudest. Loomulikult ei tule sülemikuppe võtta peredest, kes kasvatavad neid üle 10. Kui peres valitseb sülemlemismeeleolu, lubatakse selles ehitada vaid teatud hulk emakuppe. Sel perel lastakse tihti anda ka esimene sülem, seejärel lõigatakse kuumas vees soojendatud noaga ülejäänud kupid kärje küljest lahti ja paigutatakse puuri. Puuristamiseks küpse kupu vanust saab hinnata ainult silma järgi. Küpsed kupid muutuvad tumedamaks ja tihti närivad töomesilased selle otsa ka vahast puhtaks, jättes alles vaid nukukesta.

Sülemikuppude puuristamisel on alati oht, et me ei oska täpselt hinnata kupu vanust ja puuristame selle liiga vara, mis aga võib saada nukkuvale vastsele saatuslikuks. Kõige õrnamad on mesilasema nukud 11-13 päeva vanuses (arvates munemisest), sest siis ei või neid pöörata ega ümber pöörata. Kõige tundlikumad on vastsed just eelnuku staadiumis, ning sellel ajal puuristamisel võib nukk kupu põhjas olevast söödast irduda ning hukkuda. Peale selle on sülemikuppude puuristamine nende suuruse ja nende küljes oleva kärjeosa tõttu küllaltki tülikas. Puuri pole vajagi, kui kuppe kasutada kunstperede või lihtsalt paarumisperede moodustamiseks.

Kuigi mesinike seas on levinud arvamus, et emade paljundamisel sülemikuppudest antakse edasi ka perede sülemlemistung, ei ole teaduslikult ega ka praktikas veenvalt tõestatud. Sülemlemistungi edasikandjateks on pigem isamesilased ehk lesed, mistõttu tuleks hoopis hoolikamalt valida emadekasvatusemesilates isa-e. leseperesid. Nii emad kui ka lesed lendavad mängupaikadesse tihti peale mitme kilomeetri kauguselt, mis eeldab, et vähemalt 10 km raadiuses oleksid meile soovitud põlvnemisega ja omadustega lesed ülekaalus. On kindlaks tehtud, et kui 10 km raadiuses olevatest mesilasperedest päritolevatest leskedest on soovitud omadustega leski leskede koguarvust umbes 90%, siis on tõenäoline, et 60% emadest paarub just soovitud omadustega leskedega.

Tänaseks on selgeks saanud, et leskede geneetiline väärtus mõjutab järglaste omadusi tunduvalt rohkem ja pikema aja vältel, kui emamesilaste oma. Kui emamesilaste paarumisel on võimalikud väga mitmesugused kombinatsioonid (paarumine mitme erinevat päritolu lesega), siis leskede omadused kanduvad põlvest põlve edasi muutumatul kujul, sest lesed arenevad viljastamata munadest. Samuti on kindlaks tehtud, et geneetiliselt väärtuslikud lesed (s.o. suure toodanguvõimega peredest) võivad aja jooksul (3 põlvkonna vältel toimepandud sisestav ristamine) suurendada perede meetoodangut kuni 15%. Nagu märgitud on selline efekt tunduvalt püsivam, kui emade kaudu verevärskendusest saadav efekt.

Kunstliku emadekasvatuse puhul on väga vajalik perede esialgne hindamine ja vajalike omadustega perede väljaselgitamine, kust võtta paljundamiseks materjali. Tegelikult peaks emadekasvatuseks perede valik algama juba eelmise aasta sügis-suvel, kui käib meevõtmine, sest üheks oluliseks kriteeriumiks emaperede (ka isaperede) valikul on peale väljavurritatud meekoguse väga oluline veel mee ja suiravarude paigutus peres, meekaanetise iseloom jms. Tuleks eelistada

peresid, kus kärjekaanel on valge. Pered, kus vahetati suve teisel poolel ema, tuleb valikust välja jätta, sest seal võib olla kahe ema järglasi, mis ei jäta mõju avaldamata pere talvitumisele.

Sügis-suvel, mil looduslik korje on praktiliselt lõppenud, saab väga hästi hinnata ka perede vargustungi ning pesa kaitsmise võimet. Kui mõnda peret hakkavad ründama vargad, tuleb tarust väljalendavatele mesilastele puistata kas peenikest nisujahu (püüli) või läbi sõela tuhksuhkrut. Selliselt on võimalik jälgida, millistest peredest on pärit enam vargil käivaid mesilasi ja jätta need pered valikust välja. Ka nõrga pesa kaitsmisinstinktiga pered ei kõlba isaperedeks ega ka emaperedeks.

Teine perede hindamine ja valik viiakseläbi kevadel, peale mesilasperede talvitumist. Kevadel hinnatakse pere tugevust (mitu kärjetänavat on mesilastega asustatud), haudme hulka, selle kvaliteeti ja kasutatud talvesööda kogust. Lõpliku ülevaate saamiseks määratakse ka tarulangetise hulk, kärgede ja kogu pesa olukord. Samal ajal põhjaliku hinnangu andmisega luuakse perele ka tingimused arenguks. Sel ajal võib teha juba ka tähelepanekuid kärgede ehituse ja sülemlemiskalduvuse kohta. Enam sülemlemisele kalduvad pered kipuvad rohkem lesekärgi ehitama ja ka varem lesehauet kasvatama.

Kuna mesilasema eluiga on väga lühike, ei saa kõikidele küsimustele korraga ammendavat vastust. Näiteks sülemlemiskainust saame paremini hinnata vaid isaperede puhul, sest emaperest hakatakse võtma materjali emade paljundamiseks, mis lõppkokkuvõttes häirib pere loomulikku arengut ega anna meile selget pilti pere käitumisest loomulikes tingimustes.

Kolmandaks tuleb välja valida ammpereid s.o. pered, kus hakatakse kasvatama emasid. Tegelikult peaksid ka ammpereid olema mesila parimate pärilike omadustega pered, kuid nende juures tuleb siiski hinnata peamiselt haiguskindlust (haiguste puudumist) ja kiiret kevadist arengut. Oluline on ammpereid puhul hinnata ka perede rahumeelsust.

Kunstliku emadekasvatuse alguseks sobib kõige paremini õunapuude õitsemise alguseaeg. Mõnede autorite arvates on sobiv alustada emadekasvatusega aga veelgi varem- võilille õitsemise ajal, kuid praktika on näidanud, et väga vara koorunud emad paaruvad halvasti ja paarunud emade osakaal kasvatatud emadest on suhteliselt tagasihoidlik. Sellel on ka omad põhjused, sest varasuvel ei jätku meil veel piisaval arvul suguvõimelisi leski. On kindlaks tehtud, et esimestest leskedest, kes on üles kasvatatud ületalvitunud mesilaste poolt, on suguvõimelisi napilt 5%. Et noored üleskasvatatud mesilasemad ei jääks viljastamata tuleb pidevalt jälgida ka lesehauet hulka peredes. Nii on sobivaks emadekasvatuse alguseks aeg, mil isaperedes on vähemalt 20 ruudetsimeetrit kaanelatud lesehauet.

Ammpereid ettevalmistamist tuleb samuti alustada kevadel varakult. Tuleb jälgida, et tulevases ammpereid oleks piisavad söödavarud (need ei tohi langeda mingil juhul alla 6 kg.), suurvaru peab olema vähemalt 1,5 -2,0 kg. Kui suurvaru on väike, langeb pesas temperatuur ja haudme kasvatamine pidurdub, ning emadekasvatuse alguseks ei ole meil piisaval hulgal noori mesilasi. Tulevase ammpereid pesa laiendamisel tuleb eelistada enam eelmisel aastal ülesehitatud kärgi ja olla kärjepõhja andmisega tagasihoidlikum, sest nii tekib ammperes juba varakult sülemlemismeeleolule sarnanev seisund. Sellised pered võtavad väga hästi vastu neile kasvatusraamidelt antud kupualgmetes vastsed. Pered, kus on emadekasvatuse alguseks vähem kui 3 kg mesilasi, ammpereid ei sobi. Ammpereid on võimalik tugevdada juurdeantava kaanelatud haudme abil.

Emade kunstliku kasvatamise meetodeid on üsna palju, kuid tänapäeval võiks soovitada vähemkogenud emadekasvatajale Karl Jenteri poolt väljatöötatud meetodit. Jenteri emadekasvatuse meetod seisneb selles, et mesilasema pannakse munema spetsiaalsele raamile, mis eraldatakse muust pesast emaeraldusvõre abil. Sellel raamil on 90-100 siirdatavat kärjekannu põhja. Meetodi positiivseks küljeks on see, et jääb ära väikese vagla ümbertõstmise kunstkupalgmesse. Jenteri

raamilt saab kas muna või vastavas vanuses vagla paigutada kunstkupualgmesse ilma vakla puudutamata, koos siirdatava kärjekannu põhjaga.

Plastmassist kunstkupualgmetesse siirdatud 1-1,5 päeva vanused vaglad koos kasvatusraamiga antakse varem ettevalmistatud ammpresse üleskasvatamiseks. Selleks, et ammpere vaglad hästi vastu võtaks, eemaldatakse sealt ema. Ema eemaldamise ja kasvatusraami sisseandmise vahele peab jääma 1-3 tunnine vaheaeg, selleks, et pere tunneks ematust. Pikem kui 3 tunnine emataolek aga kutsub juba esile ase-emakuppude ehitamise, mistõttu võib tunduvalt halveneda perele antud vaklade vastuvõtt. Ka on täheldatud peredes, kust ema on olnud ära üle 3 tunni, ligi 8%-l töomesilastest munasarjade intensiivset suurenemist, mis samuti võib halvendada antavate vaklade vastuvõttu ja emade kasvatamist nendest. Mõne aja pärast tuleb kogu pesa läbi vaadata ja veenduda, et seal ei ole aseemakuppe. Vastasel juhul võib vanemale vaglale ehitatud aseemakupust koorunud ema hävitada kõik kasvatusraamil olevad tulevased konkurendid juba enne nende koorumist. Jenteri raami kasutamisel saame emadekasvatuseks suhteliselt ühevanuse materjali, mistõttu meil on võimalus neid õigeaegselt puuristada, hinnata ja paarumisperedesse paigutada.